

Leonarda Dacewicz
Białystok

Nazwy rosyjskich uczelni wyższych w okresie postradzieckim

Transformacja ustrojowa i związane z nią czynniki społeczne i ekonomiczne spowodowały dynamiczny rozwój szkolnictwa wyższego w Rosji. Na rozległym obszarze tego kraju powołano do życia tysiące nowych uczelni, zarówno państwowych, jak i prywatnych. Powoływanie nowych szkół wyższych jest odpowiedzią na potrzeby kształcenia specjalistów dla nowych dziedzin gospodarki i dynamicznie rozwijających się różnorodnych form życia społecznego.

Ze względu na znaczną liczebność jako baza reprezentacyjna w niniejszym opracowaniu posłużyły głównie nazwy uczelni Moskwy i Petersburga¹.

Nazewnictwo szkół wyższych nie spotkało się z większym zainteresowaniem badaczy, co jest zupełnie zrozumiałe. Po pierwsze, liczba tych nazw jest zdecydowanie mniejsza w zestawieniu z ogromną liczbą nazw podmiotów gospodarczych, które pojawiły się w okresie transformacji ustrojowej, po drugie, cechuje je swego rodzaju schematyzm, żeby nie powiedzieć „monotonia semantyczno-strukturalna”, zwłaszcza w porównaniu z różnorodnością, innowacyjnością strukturalną i semantyczną, którą odnotowano w innych grupach nazw chrematonimicznych, np. nazwach firm, zakładów usługowych.

¹ Źródłem materiału badawczego jest portal internetowy *Rossijskoje obrazowanie. Abiturient 2010*, który zawiera około 400 różnego typu szkół wyższych funkcjonujących w wymienionych miastach. Dla porównania: Informator OPI (2003, t. 2), który stanowił podstawę źródłową do analizy nazw polskich uczelni, zawiera 387 chrematonimów (bez jednostek filialnych). Informator OPI z 2006 r. notuje ponad 500 uczelni, patrz: L. Dacewicz, *Nazwy polskich uczelni wyższych – tradycja i współczesność*, [w:] *Nowe nazwy własne. Nowe tendencje badawcze*, Kraków 2007, s. 521–528.

wych, sklepów². Jeśli przyjrzeć się uważniej onimom służącym do identyfikacji uczelni, to można stwierdzić, że powołanie licznych nowych placówek dydaktyczno-naukowych pociągnęło za sobą potrzebę różnicowania i wzbogacania tego nazewnictwa o nowe elementy składowe, co dało się zauważyć m.in. w częściowo opracowanych nazwach polskich uczelni wyższych³.

W niniejszym opracowaniu kwestie terminologiczne nie stanowią przedmiotu szczegółowych rozważań, niemniej jednak należy powiedzieć, jakie miejsce zajmują nazwy uczelni w szerokiej i wąskiej definicji chrematonimii.

Jak wynika z przeglądu teorii na temat zakresu badawczego chrematonimii, dokonanego przez A. Gałkowskiego, między poglądami badaczy rosyjskich, czeskich i słowackich (prekursorzy tej dyscypliny onomastyki) w dziedzinie chrematonomastyki występuje wiele metodologicznych podobieństw, a jednocześnie zasadniczych różnic, które skutkują polaryzacją poglądów w innych krajach słowiańskich. Onomaści czescy i słowaccy są zwolennikami bardzo szerokiej i otwartej definicji chrematonimów, obejmującej „nazwy wszystkich nieożywionych realiów związanych z ludzką aktywnością”. Wśród kilkunastu kategorii nazewniczych, związanych z twórczą i wytwórczą działalnością człowieka znalazły się *instytucjonimy* lub *ergonimy* – nazwy organizacji oraz instytucji (państwowych, wojskowych, społecznych, gospodarczych, politycznych, edukacyjnych, kulturalnych, kościelnych itp.)⁴.

Z kolei w onomastyce rosyjskiej chrematonim jest postrzegany jako „nazwa pojedynczego produktu kultury materialnej, czyli unikatonom, i umieszczany nie w stosunku nadrzędności pionowej do innych obiektów związanych z działalnością ludzką, ale poziomej równorzędności z takimi klasami onimicznymi, jak:

² Por. E. Rzetelska-Feleszko, *Obecne nazwy firmowe w Polsce i w Europie*, „Onomastica” XLIII, 1998, s. 267–281; M. Siwiec, *Nazwy handlowe i ich uwarunkowania społeczno-komunikacyjne*, [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, red. M. Biolik, Olsztyn 2003, s. 543–555; B. Frankowska-Kozak, *Logonimy podmiotów gospodarczych w północno-zachodniej Polsce w ostatnim dziesięcioleciu XX wieku*, Szczecin 2010.

³ B. Walczak, *Uniwersytet w Poznaniu: nazwy uczelni i budynków*, [w:] *Język polski – historia i współczesność*, Poznań 1995, s. 9–20; E. Breza, *Nazwy obiektów i instytucji związanych z nowoczesną cywilizacją*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa–Kraków 1998, s. 352; M. Szelewski, *Pragmatyczna interpretacja ergonimów komercyjnych na przykładzie nazw szkół językowych*, „Onomastica” XLIX, 2004, s. 165–179; L. Dacewicz, *Nazwy polskich uczelni...*, op. cit.; L. Dacewicz, *Nazwy polskich i białoruskich uczelni wyższych*, [w:] *Polsko-białoruskie związki językowe, literackie, historyczne i kulturowe. Droga ku wzajemności*, Grodno 2009, s. 374–378.

⁴ A. Gałkowski, *Chrematonimy w funkcji kulturowo-użytkowej. Onomastyczne studium porównawcze na materiale polskim, włoskim, francuskim*, Łódź 2008, s. 20, 22; M. Majtan, *Klasyfikacja chrematonymie*, [w:] *Chrematonyma z hlediska teorie a praxe*, red. R. Šrámek, L. Kuba, Brno 1989, s. 7–13.

- a) bionimy (antroponimy – nazwy własne ludzi, zoonimy – nazwy własne zwierząt, fitonimy – nazwy własne roślin);
- b) toponimy – nazwy własne miejsc;
- c) anemonimy – nazwy własne wiatrów, huraganów, tajfunów;
- d) ergonimy – nazwy własne instytucji, organizacji; (...)”⁵.

Rosyjski punkt widzenia w kwestii chrematonimii to definicja zawężona do nazw obiektów kultury materialnej, np. dzieła artystyczne, instrumenty muzyczne, wyroby jubilerskie, broń itp.⁶

A. Gałkowski opiera się na szerokiej kulturowej definicji chrematonimii i formule użytkowości językowej. Przez użytkowość chrematonimów rozumie potencjał pragmatyczno-komunikacyjny. Chrematonimami użytkowymi są wszystkie nazwy własne, będące językowym dowodem ludzkiej aktywności w różnych obszarach kulturowych życia publicznego: przestrzeni społecznej, gospodarczej, kulturalnej, artystycznej, technicznej, edukacyjnej, naukowej itd. „Przestrzenie te w każdym rozwiniętym kraju świata przepełnione są nazwami obiektów, organizacji, instytucji, które sterują różnymi aspektami funkcjonowania człowieka w „nowoczesnej cywilizacji”⁷.

Termin *ergonim*, używany w odniesieniu do nazw organizacji, zakładów przemysłowych, klubów sportowych, instytucji, w tej liczbie i uczelni wyższych odnotowano w słowniku rosyjskiej terminologii onomastycznej N. Podolskiej: „*Эргоним – Разряд онима. Собственное имя делового объединения людей, в том числе союза, организации, учреждения, корпорации, предприятия, общества, заведения, кружка*”, np. *Академия наук (АН), Московский Государственный университет (МГУ), Международный астрономический союз (МАС)*⁸.

Wymienione wyżej terminy przyjęły się w polskiej terminologii chrematonimicznej, np. E. Breza nazwy instytucji, przedsiębiorstw, partii, organizacji, stowarzyszeń klasyfikuje jako *ergonimy* lub *instytucjonimy*, E. Jakus-Borkowa używa tych terminów w odniesieniu do nazw organizacji i instytucji naukowych, stowarzyszeń astronomicznych oraz komisji dla ustalania nazw ciał niebieskich⁹.

⁵ A. Gałkowski, *Chrematonimy...*, s. 21; Н. В. Подольская, *Словарь русской ономастической терминологии*, Москва 1978.

⁶ А. В. Суперанская, *Общая теория имени собственного*, Москва 1973, s. 190–191.

⁷ A. Gałkowski, *Chrematonimy...*, s. 51.

⁸ Н. В. Подольская, *Словарь...*, s. 166; А. В. Суперанская, *Товарные знаки и знаки обслуживания в России*, [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, red. M. Biolik, Olsztyn 2003, s. 528.

⁹ E. Breza, *Nazwy obiektów...*, s. 348; E. Jakus-Borkowa, *Chrematonimia kosmiczna*, [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, Olsztyn 2003, s. 206.

Jak wynika z powyższych rozważań, nazwy uczelni, szkół wyższych, zgodnie z aktualnym stanem badań, są określane mianem *ergonimów* lub *instytucjonimów*, które należą do ogólnego zbioru *chrematonimów* (pogląd czeski, słowacki, polski) lub stanowią odrębną kategorię nazw (pogląd rosyjski).

Ergonimy lub instytucjonimy wychodzą poza obręb tradycyjnej definicji nazw własnych, bowiem tworzą złożenia wieloskładnikowe (zestawienia), czasami neologiczne, hybrydalne. Tego typu strukturom bardziej odpowiada etykieta metajęzykowa „wyrażenie proprialne”¹⁰.

Przedmiotem uwagi niniejszego opracowania, które ma charakter wstępnego rozpoznania wskazanego zagadnienia, będzie analiza nazw rosyjskich uczelni wyższych, uwzględniająca ich strukturę i wartość informacyjną. Warto też przy okazji dokonać chociażby ogólnego porównania z opisanymi już nazwami uczelni polskich¹¹.

Nazewnictwo rosyjskich uczelni odznacza się różnorodnością, jeśli chodzi o udział elementów informacyjnych i dyferencyjnych oraz szysk tych elementów w zestawieniu. Ta różnorodność jest niejako wymuszona koniecznością dyferencjacji przy dużej liczbie uczelni w jednym mieście, czego przykładem jest Moskwa (ponad 320 różnego typu uczelni). Poza tym, jak wykazały dotychczasowe badania, nominacja w grupie chrematonimów ma zwykle charakter zamierzony i celowy, czyli jest to nominacja konwencjonalna, której zadaniem jest wyodrębnienie danego obiektu spośród innych podobnych obiektów¹². We współczesnym świecie wśród rosnącej wciąż liczby komunikatów określony wytwór ludzkiego działania musi legitymować się konkretną osadzoną w kontekście kulturowym nazwą.

W zasobie ergonimów identyfikujących uczelnie poszczególne modele nazewnictwa różnią się między sobą liczbą elementów składowych i kolejnością ich występowania. Wszystkie zawierają podstawowy apelatywny człon utożsamiający, który informuje o charakterze nazywanego obiektu, a mianowicie: *институт, университет, академия, высшая школа, высшее училище, консерватория*. W nowej rosyjskiej rzeczywistości najbardziej popularnym typem uczelni są instytuty (np. w Moskwie około 200). W Polsce instytuty na ogół stanowią część składową większych jednostek nauko-

¹⁰ A. B. Суперанская, *Ономастические проблемы начала XXI века*, [w:] *Nowe nazwy własne. Nowe tendencje badawcze*, red. A. Cieślukowa, B. Czopek-Kopciuch, K. Skowronek, Kraków 2007, s. 38; A. Gałkowski, *Chrematonimy...*, s. 352.

¹¹ L. Dacewicz, *Nazwy polskich uczelni...*, s. 521–528.

¹² Cz. Kosyl, *Chrematonimy*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, *Encyklopedia kultury polskiej*, t. 2, Wrocław 2001, s. 448.

wo-dydaktycznych (por. wyjątek: Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach), w Rosji są to także odrębne uczelnie, będące prawdopodobnie odpowiednikami polskich placówek używających nazwy *szkoła wyższa*. Elementem obligatoryjnym jest też przydawka określająca profil lub zakres kształcenia. Każda nazwa uczelni zawiera dwa wymienione elementy składowe w kolejności: człon utożsamiający + określenie profilu kształcenia, np. *Институт истории культур, Институт менеджмента и бизнеса, Институт мировой экономики и информатизации, Академия национальной безопасности обороны и правопорядка, Высшая школа психологии*; te dwa elementy występują też w odwrotnym szyku, np. *Военный университет, Восточный университет, Социально-экономический институт*.

Nazw uczelni, reprezentujących wymieniony dwuelementowy model, jest stosunkowo dużo, ale głównie z członem utożsamiającym *институт*. Przeważają instytucjonimy w postaci rozbudowanych deskrypcji jednostkowych. Oprócz obligatoryjnych członów zawierają one w swej strukturze dodatkowe elementy informacyjne lub dyferencyacyjne. W nazwach strukturalnie rozwiniętych szyk: określenie profilu kształcenia + człon utożsamiający, jest dość częsty. Najliczniejszą grupę nazw strukturalnie rozwiniętych tworzą instytucjonimy, w których występuje przydawka określająca lokalizację, np. *московский, санкт-петербургский*, wskazująca na własność przydawka *государственный*, na przynależność państwową: *российский (русский)*, na międzynarodowy zasięg: *международный*, na narodowy charakter: *национальный*. Ponadto mamy pojedyncze nazwy z określeniem *столичный, славянский, современный* i inne. Stosunkowo niewielka liczba nazw rosyjskich uczelni zawiera w swej strukturze nazwy upamiętniające.

W zbiorze rosyjskich instytucjonimów identyfikujących uczelnie wyodrębniono nazwy, które zawierają od dwóch do trzynastu elementów, np. dwuelementowe: *Военный университет, Восточный университет, Институт психоанализа, Гуманитарный институт*, ale i wieloelementowe: *Военная академия Ракетных войск стратегического назначения имени Петра Великого Министерства обороны Российской Федерации*. W strukturze tej ostatniej można wyróżnić kilka odrębnych nazw własnych: nazwę rodzaju wojsk: *Ракетные войска стратегического назначения*, antroponim upamiętniający: *Петр Великий*, nazwę państwowej struktury administracyjnej: *Министерство обороны*, nazwę państwa: *Российская Федерация*. Tego typu wyrażenie proprialne z pewnością nie spełnia zasady ekonomii językowej, ale posiada wysoki stopień informacyjności.

Typy modeli nazewniczych rosyjskich uczelni są prezentowane w ko-

lejności uwzględniającej rodzaj i szyk występujących w nich składników. Najliczniejszą grupę tworzy najprostszy model: człon utożsamiający + przydawka określająca profil kształcenia, np. *Академия права и управления, Академия труда и социальных отношений, Академия хорового искусства, Институт бизнеса и права, Институт педагогики и психологии, Институт гуманитарного образования, Институт рыночной экономики, социальной политики и права, Институт международных экономических связей, Высшая школа приватизации и предпринимательства* (w Moskwie); *Институт бизнеса и права, Институт биологии и психологии человека, Институт экономики и финансов, Академия гражданской авиации* (w Sankt-Petersburgu); sporadycznie z dodatkowym elementem wyróżniającym w postaci nazwy upamiętniającej, np. *Институт театрального искусства им. П. М. Ершова* (Moskwa), *Академия русского балета им. А. Я. Вагановой* (Sankt-Petersburg). Odwrotny szyk obligatoryjnych elementów prezentują pojedyncze egzemplifikacje: *Гуманитарный институт, Гуманитарно-экологический институт, Социально-экономический институт, Военный университет, Восточный университет* (Moskwa).

Przydawkę określającą lokalizację zawiera w swym składzie znaczny procent nazw uczelni, w kompozycji z różnymi innymi elementami:

- przydawka nazywająca lokalizację + przydawka określająca profil kształcenia + człon utożsamiający (czasami z nazwą upamiętniającą), np. *Московская гуманитарно-техническая академия, Московский банковский институт, Московский гуманитарный университет, Санкт-Петербургский христианский университет, Санкт-Петербургская акмеологическая академия, Московский гуманитарный институт имени Е. Р. Дашковой*;

- przydawka nazywająca lokalizację + człon utożsamiający + przydawka określająca profil kształcenia (+ nazwa upamiętniająca), np. *Московская академия экономики и права, Московский институт аналитической психологии и психоанализа, Московский университет государственного управления, Санкт-Петербургский институт машиностроения, Московский институт открытого образования имени Н. Н. Халаджана, Санкт-Петербургский институт права им. принца П. Г. Ольденбургского*;

- przydawka nazywająca lokalizację + określenie *государственный* (państwowy) + człon utożsamiający (+ nazwa upamiętniająca); są to nazwy uniwersytetów istniejących w dawnym ZSRR, np. *Воронежский государственный университет, Горьковский государственный университет, Санкт-Петербургский государственный университет, Воронежский*

государственный университет, Иркутский государственный университет им. А. А. Жданова, Московский государственный университет им. Ломоносова;

– przydawka nazywająca lokalizację + określenie *государственный* (państwowy) + przydawka określająca profil kształcenia + członek utożsamiający (+ nazwa upamiętniająca), np. *Московский государственный лингвистический университет, Московский государственный индустриальный университет, Московский государственный социально-гуманитарный институт, Санкт-Петербургский государственный аграрный университет, Санкт-Петербургский государственный архитектурно-строительный университет, Санкт-Петербургская государственная химико-фармацевтическая академия, Московский государственный гуманитарный университет имени М. А. Шолохова, Московский государственный художественно-промышленный университет С. Г. Строганова, Санкт-Петербургская государственная лесотехническая академия им. С. М. Кирова, Санкт-Петербургский государственный медицинский университет им. академика И. П. Павлова;* wyjątkowo ze zmienionym szykiem: *Московский педагогический государственный университет;*

– przydawka nazywająca lokalizację + określenie *государственный* + członek utożsamiający + przydawka określająca profil kształcenia (+ nazwa upamiętniająca), np. *Московская государственная академия водного транспорта, Московский государственный университет инженерной экологии, Московский государственный институт международных отношений; Санкт-Петербургская государственная академия театрального искусства, Санкт-Петербургский государственный университет кино и телевидения, Московская государственная академия тонкой химической технологии имени М. В. Ломоносова, Санкт-Петербургская государственная академия физической культуры им. П. Ф. Лесгафта;*

– przydawka nazywająca lokalizację + określenie *международный* + członek utożsamiający + przydawka określająca profil kształcenia + członek dyferencjacyjny, np. *Московская международная высшая школа бизнеса МИРБИС;*

– przydawka nazywająca lokalizację + określenie *городской* (miejski) + przydawka określająca profil kształcenia + członek utożsamiający, np. *Московский городской педагогический университет, Московский городской психолого-педагогический университет.*

Do określenia lokalizacji nie zawsze używane są nazwy ojkoniczne, np. *Невский институт языка и культуры, Балтийский институт*

экологии политики и права, Северо-Западная академия государственной службы.

Oprócz wymienionych modeli z określeniem lokalizacyjnym występuje kilkanaście nazw uwzględniających inne niż wymienione wyżej elementy informacyjne (*новый* – nowy, *открытый* – otwarty, *первый* – pierwszy, *областной* – regionalny, *вечерний* – wieczorowy) lub indywidualny szyk wyrazów, np. *Московский новый юридический институт, Первый Московский юридический институт, Московский государственный открытый университет, Московский государственный областной университет, Московский государственный вечерний институт*; z ogólną i szczegółową informacją odnośnie zakresu kształcenia: *Московский государственный технический университет гражданской авиации, Московский технический университет связи и информатики, Санкт-Петербургский государственный технологический университет растительных полимеров.*

Przynależność państwowa wyrażona przymiotnikiem *российский* (rosyjski) występuje w licznych nazwach:

– przydawka określająca przynależność państwową + przymiotnik *государственный* + człon utożsamiający + określenie profilu kształcenia (+ nazwa upamiętniająca), np. *Российский государственный университет физической культуры, спорта и туризма; Российский государственный университет нефти и газа имени И. М. Губкина;*

– przydawka określająca przynależność państwową + przymiotnik *государственный* + określenie profilu kształcenia + człon utożsamiający (+ nazwa upamiętniająca), np. *Российский государственный медицинский университет, Российский государственный социальный университет* (Moskwa); *Российский государственный гидрометеорологический университет* (Sankt-Petersburg); *Российский государственный технологический университет имени К. Э. Циолковского, Российский государственный геологоразведочный университет имени Серго Орджоникидзе* (Moskwa); *Российский государственный педагогический университет имени А. И. Герцена* (Sankt-Petersburg);

– przydawka określająca przynależność państwową + człon utożsamiający + określenie profilu kształcenia (+ nazwa upamiętniająca), np. *Российская академия адвокатуры и нотариата, Российская академия живописи, ваяния и зодчества Российская академия правосудия, Российская школа частного права; Российская академия музыки имени Гнесиных;*

– przydawka określająca przynależność państwową + określenie profilu kształcenia + człon utożsamiający (+ nazwa upamiętniająca), np. *Рос-*

сийская экономическая школа; Российская экономическая академия имени Г. В. Плеханова, Российский химико-технологический университет имени Д. И. Менделеева, Российский православный институт святого Иоанна Богослова.

Określenie *государственный* informujące o własności państwowej najczęściej występuje w połączeniu z przydawkami *московский, санктпетербургский* i *российский* (zob. wyżej); w nielicznych nazwach bez tych określeń, np. *Государственный технологический университет, Государственный университет управления, Государственная академия славянской культуры, Государственный институт русского языка имени А. С. Пушкина.*

Kilka nazw zawiera określenie *всероссийский* (wszechrosyjski), np. *Всероссийская академия внешней торговли, Всероссийская государственная налоговая академия, Всероссийский государственный университет кинематографии им С. А. Герасимова*; w kilku występuje określenie *национальный* (narodowy), np. *Национальный институт бизнеса, Национальный институт современного дизайна, Национальный институт имени Екатерины Великой, Национальный исследовательский ядерный университет МИФИ.*

Międzynarodowy charakter części uczelni jest sygnalizowany w nazwach: *Международная академия маркетинга и менеджмента, Международный гуманитарно-лингвистический институт, Международный славянский институт, Международный независимый эколого-политологический университет, Международный институт рекламы, Международный институт экономики и права, Международный университет в Москве, Евразийский открытый институт, Европейский Университет Права JUSTO, Славянский деловой институт.*

Odniesienie do innych narodowości lub cywilizacji znalazło odzwierciedlenie w nazwach: *Международный еврейский институт экономики финансов и права, Московский Исламский Университет, Петербургский институт иудаики.*

Specjalną grupę tworzą szkoły, które umownie można określić jako uczelnie okółorządowe (ogólnorządowe, ministerialne, prezydenckie). Obligatoryjnymi elementami tych instytucjonimów jest człon utożsamiający, określenie profilu kształcenia i nazwa struktury rządowej, do której dana uczelnia należy, czy też przy której funkcjonuje. Układ wskazanych elementów składowych w poszczególnych nazwach jest zróżnicowany (por. wskazane wyżej modele): *Академия народного хозяйства при Правительстве РФ, Финансовая академия при Правительстве Российской Федерации, Институт бизнеса и делового администрирования*

ния Академии народного хозяйства при Правительстве РФ, Академия бюджета и казначейства Министерства Финансов, Академия Министерства Генеральной прокуратуры Российской Федерации, Академия управления Министерства внутренних дел Российской Федерации, Академия экономической безопасности Министерства внутренних дел Российской Федерации, Академия Государственной противопожарной службы МВД России, Академия Федеральной службы безопасности Российской Федерации, Дипломатическая академия Министерства иностранных дел Российской Федерации, Общевоинская академия Вооруженных Сил Российской Федерации; z przydawką lokalizującą, np. Московский пограничный институт Федеральной службы безопасности Российской Федерации, Московский университет Министерства внутренних дел Российской Федерации; ze wskazaniem na międzynarodowy zasięg: Международный юридический институт при Министерстве юстиции Российской Федерации.

Niektóre nazwy zawierają „nadmiar informacji” w postaci podwójnego określenia przynależności państwowej, np. *Российская правовая академия Министерства юстиции Российской Федерации, Российская академия государственной службы при Президенте Российской Федерации*.

Szkoły wyznaniowe reprezentują następujące struktury: *Библейско-богословский институт святого апостола Андрея, Российский православный институт святого Иоанна Богослова, Православный Свято-Тихоновский Гуманитарный Университет, Свято-Филаретовский православно-христианский институт, Санкт-Петербургский христианский университет*.

Człon utożsamiający училище (szkoła, na ogół o specjalistycznym profilu) identyfikuje uczelnie artystyczne: *Высшее театральное училище им. Б. В. Щукина, Высшее театральное училище им. М. С. Щепкина*.

Struktura nielicznych rosyjskich nazw uczelni oprócz obligatoryjnego członu informacyjnego zawiera specjalny element identyfikacyjno-dyferencyjny. Występuje najczęściej pod postacią pojedynczego wyrazu (czasami łacińskiego), wyróżniającego nominowaną jednostkę, może mieć charakter konotujący, być nazwą znaczącą lub być całkowicie asemantyczny dla odbiorcy. W grupie nazw informacyjnych element identyfikacyjno-dyferencyjny raczej nie zwiększa w istotny sposób oddziaływania reklamowego, ale może zwrócić uwagę odbiorcy, czyli potencjalnego studenta, np. *Европейский университет права JUSTO, Институт экономики и финансов “Синергия”, Московская международная высшая школа бизнеса МИРБИС (= мировой бизнес), Московский институт телевидения*

и радиовещания “Останкино”, Балтийский государственный технический университет “Военмех” им. Д. Ф. Устинова.

Warto zwrócić uwagę na poszerzenie zakresu nazwy *uniwersytet* w dobie postradzieckiej. W poszczególnych rosyjskich źródłach leksykograficznych, w definicji słowa *университет* zakres kształcenia jest określany ogólnie lub z wyszczególnieniem nauk humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych, zaś tradycyjne nazwy uczelni określane mianem uniwersytetów mają charakter dość ogólny, uniwersalny (np. *Санкт-Петербургский государственный университет*, *Воронежский государственный университет*). Przykłady definicji: университеты, высшие учебно-научные заведения, ведущие подготовку специалистов по совокупности дисциплин, составляющих основы научного знания (БСЭ 1977, t. 27); университет, высшее учебно-научное заведение с различными гуманитарными и естественно-математическими отделениями/факультетами (МАС 1984, t. IV).

W jednym z najnowszych słowników języka rosyjskiego, uwzględniającego aktualnie używaną leksykę, definicja słowa *uniwersytet* wskazuje na włączenie w zakres kształcenia uniwersyteckiego kierunków technicznych, inżynierskich: университет Высшее учебное заведение, на разных факультетах которого преподаются предметы, касающиеся одной отрасли знаний, например, экономики, инженерии и т. п. (ТСРЯ 2006). Właśnie ta definicja odzwierciedla aktualny stan faktyczny. W szkolnictwie wyższym i nazewnictwie uczelni rosyjskich w okresie postradzieckim nastąpiły znaczące zmiany. W Moskwie, Petersburgu i innych miastach pojawiły się uniwersytety o wąkospecjalistycznym zakresie kształcenia, który jest uwzględniony w nazwach tych uczelni. Znaczna ich liczba bierze się stąd, że na początku lat 90. XX w. część instytutów uzyskała status uniwersytetów (ТСРЯ, 1009), np. *Московский государственный агроинженерный университет*, *Московский государственный индустриальный университет*, *Московский государственный строительный университет*, *Московский государственный текстильный университет*, *Московский государственный технический университет*, *Санкт-Петербургский государственный аграрный университет*, *Московский государственный художественно-промышленный университет С. Г. Строганова*; inny model: *Московский государственный университет геодезии и картографии*, *Московский государственный университет дизайна и технологии*, *Московский государственный университет инженерной экологии*, *Московский государственный университет пищевых производств*, *Московский государственный университет приборостроения и информати-*

ки, Московский государственный университет прикладной биотехнологии, Санкт-Петербургский государственный университет технологии и дизайна, Санкт-Петербургский государственный университет водных коммуникаций.

Wymienione nazwy odzwierciedlają wąsko specjalistyczny profil, który nie ma nic wspólnego z cechą *uniwersalności*, z ideą uniwersytetu, która była kultywowana przez kilka stuleci. Warto zwrócić uwagę, że identyczne zjawisko ma miejsce w chrematonimicznej przestrzeni współczesnego języka polskiego, np. Uniwersytet Techniczno-Przyrodniczy im. J. J. Śniadeckich w Bydgoszczy, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie.

W wykazach rosyjskich uczelni w większości przypadków obok pełnych, opisowych form w nawiasie podane są ich formy skrócone. W przypadku niezbyt rozbudowanych tradycyjnych nazw skróty nietrudno rozszyfrować, np. МГУ – *Московский государственный университет*, МАИ – *Московский авиационный институт*, natomiast rozwinięcie skrótów wielowyrazowych nazw uczelni powołanych współcześnie, czyli mniej znanych, przypuszczalnie sprawia znaczne trudności, a wręcz jest niemożliwe, zwłaszcza w sytuacji tak dużej ilości nowych placówek naukowo-dydaktycznych, np. МИАПП – *Московский институт аналитической психологии и психоанализа*, ПГУПС *Петербургский государственный университет путей сообщения*. W skrótach instytucjonimów nie zawsze uwzględniana jest cała nazwa, np. ВАРВСН – *Военная академия Ракетных войск стратегического назначения имени Петра Великого Министерства обороны Российской Федерации*, АФСБ – *Академия Федеральной службы безопасности Российской Федерации*. Skróty zapewne są używane w obiegu wewnętrznym, np. w dokumentacji, żeby nie powtarzać wielokrotnie długiej nazwy. Ten sam skrót może oznaczać dwie uczelnie, np. МБИ – *Московский банковский институт* i *Московский бухгалтерский институт*.

Zdecydowana większość nazw nadanych rosyjskim uczelniom, funkcjonującym w nowej rzeczywistości polityczno-społecznej, charakteryzuje się wysokim współczynnikiem pragmatyczności. Są to *nomina propria* zawierające konkretną informację o charakterze i zakresie działalności nazywanej instytucji i jej lokalizacji. Założyciele nowych uczelni zapewne kierowali się potrzebą przekazania informacji o zakresie, w jakim odbywa się kształcenie i potrzebą reklamowania, przyciągnięcia uwagi potencjalnych kandydatów ubiegających się o indeks, poprzez konkretyzację informacji. Największe zmiany nastąpiły w użyciu nazwy *uniwersytet* stosowanej w odniesieniu do szkół o profilu ścisłym: technicznym, technologicznym, medycznym i przy-

rodniczym. Najwięcej nowo powołanych uczelni to instytuty, czyli stosunkowo nieduże, wąsko specjalistyczne szkoły wyższe.

Nazwy polskich i rosyjskich uczelni łączą podobieństwa, ale też dzielą wyraźne różnice. Jako wzorcowe teoretycznie można uznać takie nazwy, które zawierają informację o zakresie kształcenia i lokalizacji, np. *Санкт-Петербургский государственный морской технический университет*, *Wyższa Szkoła Administracji Publicznej w Białymstoku*. Tę wartość informacyjną reprezentuje znaczny procent nazw uczelni w obu krajach. Inna sprawa, że nazwa szkoły dość często jest nieadekwatna w stosunku do oferty edukacyjnej. Szkoły o profilu ekonomicznym czy też administracyjnym prowadzą takie kierunki jak filologia, kulturoznawstwo, pedagogika itd. Jeśli chodzi o strukturę, to zasadnicza różnica dotyczy szyku poszczególnych członów zestawienia stanowiącego nazwę. W nazwach polskich obowiązuje szyk: człon utożsamiający + określenie zakresu kształcenia (np. *uniwersytet*, *akademia*), który najczęściej stoi na pierwszym miejscu, czasami poprzedza go przydawka lokalizacyjna, np. *Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie* (wyjątek stanowi *Lingwistyczna Szkoła Wyższa* – zabieg zmiany szyku zwraca uwagę na profil kształcenia). W nazwach rosyjskich występuje we wskazanym szyku, np. *Российская академия адвокатов и нотариата*, ale również w odwrotnym, na końcu lub w środku zestawienia, np. *Московский педагогический государственный университет*, *Московский государственный гуманитарный университет имени М. А. Шолохова*. Wśród polskich nazw dawnych, tradycyjnych dominują człony utożsamiające typu *akademia*, *politechnika*, *uniwersytet*, rzadko *szkoła wyższa*, wyjątkowo *szkoła główna*, nowe uczelnie ze względu na swą specyfikę przeważnie zawierają element *szkoła wyższa*, w Rosji wśród nowych uczelni dominuje nazwa *instytut*, do częstych należy *uniwersytet* i *akademia*.

Nazewnictwo polskich i rosyjskich uczelni różni też pisownia. Poszczególne człony w nazwach polskich pisze się wielką literą, w rosyjskich – małą.

W Polsce Ludowej uczelnie stanowiły własność państwa (oprócz ATK i KUL), więc nie było potrzeby umieszczania tej informacji w nazwie. Wyjątek stanowiły dwie uczelnie artystyczne (*Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna im. L. Solskiego w Krakowie*, *Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna im. Leona Schillera w Łodzi*). Dopiero w okresie transformacji ustrojowej ponad 30 nowo utworzonych szkół wyższych otrzymało w nazwie element „państwowa” w opozycji do masowo powoływanych prywatnych szkół wyższych, np. *Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Suwałkach*, *Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Elblągu*. W nazwach państwowych uczelni rosyjskich element *государственный* w zasadzie występował obligatoryjnie.

Z kolei określenie przynależności narodowej przy pomocy przydawki *российский* można uznać za cechę charakterystyczną nazewnictwa uczelni u naszych wschodnich sąsiadów (zob. wyżej). Z pewnością była to ważna informacja w okresie istnienia Związku Radzieckiego, natomiast w czasach współczesnych, gdy Federacja Rosyjska jest odrębnym państwem, obecność określenia *российский* w około 30 nazwach uczelni moskiewskich można interpretować, jako „nadmiar informacji”. Inna sprawa, że zmiany lub modyfikacje nazw uczelni, zwłaszcza tych z ugruntowaną pozycją i tradycjami, w związku ze zmianami ustrojowymi, politycznymi czy administracyjnymi, nie zawsze są zabiegiem łatwym i koniecznym.

Cechą charakterystyczną ergonimów jest obecność nazw upamiętniających postaci ze świata nauki, literatury, sztuki, wybitnych polityków, władców, o czym świadczy nazewnictwo ponad 70 polskich szkół wyższych, z czego znaczny procent stanowią uczelnie artystyczne (dane z 2006 r.), rzadziej to zjawisko ma miejsce wśród ujętych w opracowaniu uczelni rosyjskich (np. *Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego w Katowicach*, *Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II*, *Российский государственный технологический университет имени К. Э. Циолковского*, *Санкт-Петербургская государственная консерватория им. Н. А. Римского-Корсакова*).

Dokładniejsza językowa i kulturowa analiza podobieństw i różnic, jakie można zaobserwować w strukturze i semantyce polskich i rosyjskich nazw uczelni, wymaga odrębnego opracowania.

Jak wynika z dokonanego przeglądu nazw rosyjskich uczelni, coraz bardziej umiędzynarodowiona, globalna cywilizacja wywiera znaczący wpływ na kształtowanie się propriów, które funkcjonalnie spełniają rolę użytkowych komunikatów nazewniczych w stosunku do instytucji edukacyjnych. W strukturze i semantyce omówionych ergonimów obok cech charakterystycznych dla systemu danego języka narodowego można zaobserwować tendencje uniwersalne, ale też innowacje, twory hybrydalne, które warto rozpoznać i opisać. Sygnalizowany stan rzeczy ilustruje zmiana, jaka pojawiła się w zakresie semantycznym słowa *uniwersytet* i pragmatycznym jego zastosowaniu. W obiegowej opinii uniwersytet posiada większą rangę niż instytut lub akademia, stąd też m.in. coraz częstszy udział tego członu utożsamiającego w nazewnictwie uczelni o wąsko specjalistycznym profilu dydaktycznym i naukowym, w tym medycznych, technicznych i technologicznych.

Warto na zakończenie zaznaczyć, że nazwy uczelni wyższych niosą określoną wartość kulturową – odzwierciedlają tendencje w rozwoju nowoczesnej cywilizacji, realia społeczno-polityczne i gospodarcze danego kraju.

Rozwiązanie skrótów

- БСЭ – *Большая советская энциклопедия*, т. 27, Москва 1977.
 МАС – *Словарь русского языка*, изд. АН, т. IV, Москва 1984.
 ТСРЯ – *Толковый словарь русского языка начала века. Актуальная лексика*, Москва 2006.

NAMES OF RUSSIAN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION IN THE POST-SOVIET PERIOD

S U M M A R Y

The study concerns semantic and structural characteristics of names of Russian universities, academies and other institutions of higher learning. Almost all names are rather schematic. The interesting thing is the changing in sense of term *university*. There are a lot of new universities which names have narrow specialized didactic and scientific characteristics.